

Орфей і Еврідіка

Автор Невідомий

На півночі, у гористій Фракії, жив колись знаменитий співець Орфей. Мати його була найславніша з-поміж Муз – Калліопа, а батько – річковий бог Еагр. А може, батько його був сам бог Аполлон, покровитель мистецтва і Муз, бо він надто ласкаво ставився до Орфея і саме йому – першому з людей – подарував кіфару, чи ліру, як згодом стали її називати. А веселі Аполлонові подруги, прекрасні Музи, навчили юнака грати на ній.

Під Орфеевими пальцями срібні струни кіфари ніжно й ласкаво бриніли, співав же він так, що зачаровував навіть диких звірів, а дерева і скелі підступали ближче послухати той спів. Замовкали тоді галасливі птахи, вщухали буйні вітри, морські хвилі лагідно лягали на берег, і вся природа завмирала, слухаючи божественного співця.

Замолоду Орфей їздив на кораблі "Арго" далеко на північ, до незнаної країни Колхіди, шукати золоте руно, і музика та спів юнака часто допомагали аргонавтам долати труднощі та перешкоди. Повернувшись до Фракії, Орфей став жити серед диких кіконів сам один, і жодна жінка не зупиняла на собі його погляду.

Та настав і йому час. Зустрів Орфей юну німфу Еврідіку, прихилився палкою душею до неї, і невдовзі вони побралися. Однак бог шлюбу Гіменей спершу не схотів прийти на їхнє весілля. Чи він був не в гуморі, чи, може, знав, що скоро станеться лихо? Та щасливий Орфей так гарно співав, умовляючи бога, що той нарешті зласкавився і прилетів, тримаючи, як завжди, в одній руці смолоскип, а в другій вінок із білих троянд.

Але Гіменей не приніс із собою ні урочистих гімнів, ні веселощів, ні щасливих прикмет. Смолоскип його не розгорявся, хоч як ним махали, а тільки чадив їдким димом. Це віщувало неминучу біду.

Вона й сталася незабаром.

Якось юна Еврідіка весело гралася на березі струмка з іншими німфами. Ховаючись од них, вона забігла у високу траву і ненароком наступила голою ніжною на отруйну змію. Зойкнула німфа болісно, страшно, і на цей зойк позбігалися до неї перелякані подруги, та Еврідіку вже лишило життя.

Гірко, невтішно заплакали німфи, і похмурым плачем озвалися гори. Могутні Родопи тяжко сумували за Еврідікою, вітер вив і стогнав, а швидкоплинний Гебр із горя аж потемнів.

Цілими днями, від ясного світанку до темної ночі, самотньо сидів на березі моря Орфей. Краялася йому з важкого болю душа, тим боєм бриніли срібні струни кіфари, і пісня лунала, як плач.

Орфей співав про свою Еврідіку, тільки про неї, кохану, тільки про неї одну. Кликав її, благав повернутись, бо жити без неї несила. Та співець добре знав – нікому нема вороття з чорного царства тіней.

І тоді він надумав зробити те, чого не дозволялося смертним, – спуститися в Аїдову оселю і вивести звідти дружину.

Там, де темніє провалля Тенару, став Орфей сміливо спускатися все нижче і нижче, аж до темноводої річки Стікс, що оперізує царство мертвих, відокремлюючи його від усього живого.

Сюди ніколи не спускаються безжурні боги-олімпійці. Лише зрідка, коли поміж ними заходить на сварку і Зевсові треба розсудити, хто каже правду, він посилає сюди свою юну вісницю Іріду. Швидко злітає на райдужних крилах Іріда до чорного Стіксу, набирає з нього води в золоту амфору і мерщій вертає назад, на осяйний Олімп. Над чорною стіксовою водою вічні боги клянуться, і немає страшнішої клятви за цю.

...Повільно, тихо плинув Стікс, не здіймаючи ані плюскоту, ані хвиль. Нараз у цій тиші залунали срібні звуки, нечувані тут. Підплив ближче на своєму човні похмурий Харон, що перевозив до Аїдового царства тіні померлих. Живих людей він ніколи не брав, та, вражений дивним співом Орфея, погодився його перевезти.

Ось і царство мертвих. Вартує його страшне чудовисько – триголовий пес Кербер, лютий, підступний: усіх, хто йде до підземного світу, він зустрічає привітно і радо метляє хвостом, але вийти не дає нікому. Тоді ошкірює він усі три свої пащі, люто гарчить і рве людину на шмаття.

Однак тепер Кербер тільки роззявив свої пащі й завмер, дослухаючись. А Орфей співав і йшов долиною, де ростуть асфоделі, білі квіти забуття, а над ними витають душі померлих.

Немов сивий туман, оточили тіні Орфея, причаровані його музикою і співом, їх ставало дедалі більше й більше. Тут були й старі, знесилені життям люди, і дужі герої, і дівчата, як скошений цвіт, і діти дрібненькі. Ніби тисячі птахів, що їх позганяв з дерев зимовий буревій, летіли тіні померлих до Орфея, та він ішов далі, туди, де в палаці на високому троні сидів володар підземного царства Аїд разом із своєю дружиною Персефоною.

Безсмертне подружжя теж зачудовано слухало спів про юну німфу Еврідіку, про те, як палко кохав її Орфей і як рано втратив назавжди. Замок співець, шанобливо схилившись перед богами, і настала мертва тиша. Порушив її сам Аїд.

– Як ти насмілюся, смертний, заради цікавості спуститися сюди, у мої володіння? – похмуро спитав Аїд, та не було звичної суворості в голосі могутнього бога.

– О володарю підземного царства, царства, де всі ми, смертні, колись опинимося! – мовив Орфей. – Дозволь сказати обом вам щирую правду. Мене вела сюди не цікавість, а любов до моєї дружини. Коли вона померла, я думав здолати нестерпне горе, та був переможений сам. Ви добре знаєте, яку владу має кохання, адже, якщо правду кажуть старовинні байки, вас обох теж поєднало кохання. Благаю вас жахливою безоднею Хаосу і мертвою тишею вашого царства, благаю – поверніть мені Еврідіку! Ми ж усі – ваші боржники, натішимося трохи життям, а тоді, рано чи пізно, всі прийдемо сюди, тут наша остання домівка. Поверніть же мені хоч на якийсь час мою любу дружину. А як не повернете – то і мені життя не потрібне, радійте тоді зі смерті обох!

І знову Орфей заспівав. Усі померлі тихо плакали, розчулені його великим горем. Навіть Тантал кинув даремно ловити спраглими вустами зрадливу хвилю, навіть

Данаїди перестали наповнювати водою бездонну амфору. Вперше тоді у богинь кривавої помсти, суворих Еріній, потекли важкі сльози з очей, а сірі вужі – їхні коси – перестали сичати. Зайшлася плачем навіть богиня підземних примар Геката, що насилає на смертних тяжкі сни і непереборний жах. Навіть сама незворушна Персефона ледь усміхнулася до співця.

– Гаразд, Орфею, – глухо мовив Аїд, – можеш вивести звідси свою дружину, тільки з однією умовою: вона піде позад тебе, а ти не оглядайся, аж поки вийдеш звідси на землю. Коли ж озирнешся – вона миттю щезне, і вже ніколи ти не побачиш її.

Привели Еврідіку. Її тиха бліда тінь наблизилася поволі, ніби долаючи тяжкий біль.

Не дивлячись, Орфей схопив дружину за холодну, неживу руку і повів її до виходу з підземного царства. Він ішов попереду, і тіні померлих, наче сивий туман, розступалися перед сміливцем. Ось уже проминули вони долину, де ростуть білі квіти забуття асфоделі, перепливли на Хароновім човні через Стікс і ступили на стежку, що круто спиналася вгору до вже недалекого краю землі.

Співець радий був бігти чимдуж, але Еврідіка і так ледве встигала за ним. Він відчував це, стискаючи її руку. Але чого ж вона й досі така крижана? Невже життя не повертається до його коханої? Невже вона насправді мертва? У відчаї Орфей, забувши Аїдову засторогу, озирнувся, та в ту ж мить оглушливий грім розлігся вгорі, холодна рука вислизнула з Орфеевих пальців і бліда тінь Еврідіки розтанула в темряві, тільки в повітрі ніби прошелестіло: "Прощай!"

Кинувся за нею Орфей, та його простягнені руки хапали тільки порожнечу. Ніде немає коханої, тепер він сам її убив, сам! У розпачі співець побіг униз, аж до берега чорноводого Стіксу, та неблаганний Харон не схотів перевозити його, хоч як просив слізно Орфей. Так і залишився він на березі, нещасний, знеможений, спраглий.

Сім днів і сім ночей просидів він тут, благаючи богів підземного царства, та все було марно.

Нарешті збагнув це Орфей і подався в Родопські гори. Тут, на березі швидкоплинного Гебру, співець прожив кілька літ самотою, сторонячись людей, а надто жінок.

Тільки співати Орфей любив, як і раніше. Той пагорб, де він завжди сидів і співав, спершу був голий, без дерев і кущів, тільки порослий зеленою травою. Та на Орфеїв спів усе ближче і ближче підступали, наче зачаровані, молоді дубки, стрункі кипариси, розлогі липи, тіняві платани, припливли рожеві лотоси, а каміння обплів в'юнкий плющ. І нарешті це місце стало найкрасивішим у горах. Кажуть люди: ще й тепер можна побачити там, на березі Гебру, старезні дуби, що наче замерли в журбі.

На своєму улюбленому пагорбі, далеко від людей, Орфей грав на лірі, співав про кохану Еврідіку, розмовляв із квітами і деревами.

Та якось ізранку загули Родопські гори, задзвеніли сміхом, голосними піснями, музикою флейт і тимпанів. То лісом бігла юрба кіконських жінок, справляючи свято їхнього улюбленого бога Діоніса. Веселі й галасливі від п'яного виноградного соку, ледь вбрані, з розмаяними косами, вакханки кружляли лісом, потім вибігли на високу

полонину і звідти побачили Орфея.

- Це той, хто нас зневажає, жінок, - вигукнула якась вакханка і спересердя метнула свій тирс у співця.

Але тирс, оповитий зеленим плющем, не завдав Орфееві ніякої шкоди. Тоді інша кинула камінь, але він упав співцеві до ніг, немов благав дарувати йому таке зухвальство. Все навкруги було зачароване Орфеевим співом.

Та галас у лісі дужчав і заглушував той спів. Пронизливо сурмили вигнуті флейти, гучно гриміли тимпани, лунали вигуки й пісні, що славили світлого бога Діоніса.

Нестримно мчали кіконські жінки до Орфея і нищили все на своєму шляху. Неподалеку на полонині кілька селян мирно орали землю, та, забачивши юрбу вакханок, мерщій повтікали. Розлючені жінки схопили кинуті мотики та граблі й напали на Орфея. Він спробував був заспокоїти жінок, та вони нічого не чули, важкий дух крові тьмарив їм розум, і вперше в житті Орфеева музика втратила силу.

Від смертельного удару співець нарешті упав, і ясний день назавжди згаснув для нього. Тяжко заплакали тоді звірі, і птахи, і скелі холодні. Деревата тужно посхиляли свої верховіття, гірські струмки від сліз повиходили з берегів, а німфи вбралися в чорну жалобу.

Отямилися вакханки і побігли до річки змити з себе Орфееву кров, та тільки-но вони наблизилися до берега, як вода враз просочилася в землю і річки не стало. А тут ще відчували вакханки, що їхні ноги врастають у землю, тіло береться корою, а руки стають гілками.

То безсмертні боги, розгнівані страшним злочином жінок, перетворили їх навечно в дерева.

Тим часом засмучені Музи зібрали останки Орфея та поховали біля підніжжя Олімпу, і там, у кущах над його могилою, солов'ї співають краще, ніж будь-де в світі.

А співцеву голову прийняв швидкоплинний Гебр та й поніс її разом із нерозлучною кіфарою до синього моря, і срібні струни весь час сумно бриніли.

Морські хвилі донесли Орфееву голову до острова Лесбос, і відтоді той острів став батьківщиною славетних поетів. А кіфара співця з волі богів засяяла незгасно на небі - темної ночі високо "вгорі яскраво палає сузір'я Ліри.

За матеріалами: Міфи Давньої Греції. *Переказ Катерини Гловацької.*